

Cirkulär bioekonomi i svensk trädgårdsnäring

- Goda affärer och innovation

Författare: Lisa Blix Germundsson, Gunnar A Johansson, Elin Windfäll

För att introducera begreppet cirkulär bioekonomi i svensk trädgårdsnäring har LRF Trädgård bedrivit projektet "Goda affärer, cirkulär och innovativ trädgårdsodling" under åren 2020 - 2023. Syftet var att utveckla en arbetsmodell för affärsutveckling och innovation inom cirkulär bioekonomi. Resultaten visar att arbetsmodellen är ett bra sätt att stödja företag att nå större hållbarhet och lönsamhet, samt att stärka samarbetet mellan företag, rådgivare och forskare inom cirkulär bioekonomi.

Introduktion

Det finns en stor innovationspotential för cirkulär bioekonomi i svensk trädgårdsnäring när det gäller att utveckla nya produkter, tjänster och affärsmodeller. Kända utmaningar är råvaru-, produktions- och lagringsförluster, beroende av fossila bränslen för uppvärmning och drivmedel, samt hållbara material och effektiv hantering av förpackningar och emballage. Dessutom behöver förädlingsgraden öka och värdet av produkter och biprodukter höjas totalt sett.

Att öka trädgårdsföretagares kunskaper om cirkulär bioekonomi är ett viktigt bidrag till samhällets hållbarhetsomställning (Regeringskansliet 2023). Sett i ett internationellt perspektiv är Sverige ett litet trädgårdsföretagarland, både odlings- och kompetensmässigt. Det innebär utmaningar för företagare, rådgivare och forskare att stärka samarbetet för att utveckla ny kunskap som är relevant för företagen och kan omsättas i konkreta innovationer. Dessa målsättningar passar väl in i den gemensamma jordbrukspolitiken inom EU och i Sverige, som bland annat syftar till att stärka kunskapsflödet mellan forskning och praktik, och bidra till ökad hållbarhet (EU 2020).

Syftet med LRF Trädgårds projekt var att ta fram en fungerande arbetsmodell för ökad kunskap och innovation inom cirkulär bioekonomi i svensk trädgårdsnäring. Genom att stödja företag att kartlägga sina kretslopp, identifiera sidoströmmar och finna resurseffektiva lösningar skapas möjligheter att utveckla mervärden i näringens värdekedja och

öka tillväxten och lönsamheten i företagen. Arbetsmodellen utvärderades för att utgöra underlag för fortsatt arbete med cirkulär bioekonomi inom såväl trädgårdsnäringen som andra delar av de gröna näringarna. Resultatet av utvärderingen redovisas i detta faktablad.

Projektet finansierades av Lantbruksfonden hos Jordbruksverket. LRF har varit projektägare, SLU och RISE samarbetspartners. SLU Partnerskap Alnarp har medfinansierat den del som handlat om utvärdering av innovationsgrupperna och stöd till framtagande av arbetsmodell.

Projektgrafik Erika Hoffman.

Genomförande och resultat

Projektet inleddes med en förstudie. Begreppet ”cirkulär bioekonomi” definierades enligt följande:

- Omfattar produktion, användning och cirkulering av biologiska resurser.
- Ska leda till goda affärer, en hållbar ekonomi baserad på ökat värde, kunskap, teknologi och innovation.
- Använder så lite resurser som möjligt och ger så lite avfall som möjligt. Biobaserade material återanvänds och ersätter fossila.
- Är inspirerad av naturens kretslopp. Den gröna kolatomen ersätter den fossila och är producerad av fotosyntesen i närtid.

Inledningsvis genomfördes djupintervjuer med 18 trädgårdsföretagare med skilda produktionsinriktningar, vilket bidrog till att förstå företagens behov och kalibrera insatserna i projektet. Förstudien visade att trädgårdsföretagarna i grunden redan tänker resurseffektivt och i cirkulära banor, utan att nödvändigtvis använda sig av begreppet cirkulär bioekonomi. Men de hade svårt att se lönsamhet i cirkulära investeringar då marknaden generellt sett inte ansågs villig att betala för det. Intervjuerna indikerade också att de mest lönsamma företagen satsar mest på att bli mer hållbara.

Trädgårdsföretagares kännedom om begreppet ”cirkulär bioekonomi” undersöktes genom att 1 000 personer tillfrågades i mars 2021. Ett år senare visade en liknande mätning en ökning med 16 procentenheter, så att omkring 40% sade sig ha god kännedom om begreppet. Huruvida ökningen berodde på projektets verksamhet eller en allmänt ökad användning av begreppet i samhället, är svårt att säga.

Baserat på resultaten av förstudien, genomfördes projektet i tre steg.

Steg 1. Bred kommunikation och rekrytering

Det första steget bestod av en bred kommunikationsinsats och rekrytering av deltagare till de kommande stegen. LRF Trädgårds hemsida, nyhetsbrev och medlemssidor i tidningen Viola var viktiga kommunikationskanaler, liksom deltagande vid en rad mötesplatser från Ystad i söder till Öjebyn i norr. Därutöver genomfördes tio webinarier om cirkulär bioekonomi och tre korta filmer spelades in. Verktyg med information skickades ut till cirka 2 800 trädgårdsföretagare. En lista med kontaktuppgifter till cirka 1 450 trädgårdsföretag beställdes från SCB, varav ungefär hälften kontaktades via telefon. Rekrytering har dessutom skett via nätverk hos LRF Trädgård, SLU och RISE.

Steg 2. Goda affärer - Affärsutvecklingsspåret

Affärsutvecklingsspåret bestod av en kurs med enskild coaching och fyra gruppträffar under 6-12 månader. Ett individuellt startsamtal hölls med alla anmälda i syfte att förbereda både deltagare och kursledare. Kursinnehållet fokuserade på kunskap om cirkulär bioekonomi, en stark ekonomisk bas i företaget samt verktyg för att förändra verksamheten.

På grund av pandemin fick formen ändras från fysiska till digitala kursträffar. Inledningsvis var det digitala arbetssättet en utmaning både för kursledarna och deltagarna, men blev stadigt bättre under projektets gång. Fördelarna var att medverkan inte krävde långa resor till fysiska träffar och därmed öppnade upp för många deltagare från exempelvis norra Sverige. Nackdelen var en utmaning att bygga upp den tillit i gruppen som behövs för att jobba enligt erfarenhetsgruppmetoden, samt svårigheter att genomföra studiebesök, vilket annars brukar vara mycket uppskattat. Trots detta genomfördes under projektiden sammantaget fyra kurser med cirka 30 deltagare. Affärsutvecklingsspåret utvärderades genom en deltagarenkät samt en avslutande workshop med kursledarna. Enkäten visade överlag på nöjda deltagare. Kursledarna föreslog en vidareutveckling av kursen i fyra moduler:

1. Introduktion. Väcker intresse för och ger grundläggande kunskaper om cirkulär bioekonomi.
2. Digitala kursträffar. Ökar förståelsen för cirkulär bioekonomi samt sätter igång arbetet i den egna verksamheten.

Foto: Elin Windfäll

3. Fysiska kursträffar. Fördjupning i cirkulär bioekonomi samt aktivt arbete med att utveckla den egna verksamheten.

4. Påbyggnadskurs. Extra stöd för genomförandet i den egna verksamheten, digitala och fysiska träffar.

Den första modulen genomförs med hjälp av en digital plattform för självstudier. Modul 2-4 leds av två kursledare som varvar kursträffar med individuella coachtillfällen, för att ge deltagarna stöd både i grupp och enskilt.

Steg 3. Innovationsspåret

I Innovationsspåret uppmanades trädgårdsföretagare att söka sådd-pengar för att utveckla och testa innovationsidéer tillsammans med forskare, rådgivare och andra aktörer. En instruktion och ansökningsmall togs fram och projektets styrgrupp var beslutande. Sammantaget fick nio innovationsansökningar dela på cirka en miljon kronor. Innovationsspåret utvärderades genom semistrukturerade intervjuer med 12 av de totalt 24 medverkande i de nio projekten.

Innovationsprojekten initierades på olika sätt, med den gemensamma nämnaren att de ursprungliga idéerna kom från företagare, som kontaktade forskare, rådgivare eller andra aktörer. En dialog inleddes för att formulera projektidén och hur den skulle omsättas i praktiken. I flera fall kände aktörerna till varandra sedan tidigare; med mer tid och en aktiv insats för att locka nya aktörer, hade fler nya kontakter kunnat skapas mellan företag, forskare och rådgivare. I budgetarna planerades kostnader för försök och analyser, samt i viss mån för rådgivares och forskares tid. Samtliga företag bidrog med resurser i form av arbetstid, material, mark och liknande.

De flesta av de intervjuade rapporterar att de haft ett gott och jämbördigt samarbete i sina projekt, där de olika aktörernas expertis och resurser varit viktiga bidrag till helheten.

En företagare: ”Vi gjorde det praktiska, medan forskaren var med som specialist. Hen har bidragit till en stor del av utvecklingen, möjliggjorde kontakter med andra specialister, och har varit generös med sin tid och sina kunskaper.”

En rådgivare: ”Det här var ett jättebra samarbetsprojekt som fungerat på riktigt. Ibland är ena parten ganska passiv, men här har vi jobbat alla fyra parter tillsammans. Utan allas input och kompetens hade det inte funkade, alla har gjort viktiga delar. Det har gett insikt i hur andra jobbar och tänker.”

En forskare: ”Vi har haft en bra arbetsprocess med regelbundna zoom-avstämningar. De andra hade andra expertisområden än jag, så vi kompletterade varandra bra i teamet.”

En medverkande gav exempel på att det inte alltid är lätt att få till det där bra samarbetet på lika villkor mellan olika organisationer. Det kräver att man tidigt grundlägger en bra dialog och gör upp om hur man

Foto: Elin Windfäll

ska samarbeta. Detta är en fråga för styrgruppen att säkerställa ett gott samarbete, då styrgruppens beviljande av medel legitimerar projektet och det förarbete som gjorts för att skapa ett gott samarbete.

Flera av aktörerna uttryckte intresse för att knyta till studentarbeten med exempelvis litteraturgenomgångar, fältförsök och analyser. Det sågs som värdefullt både för projekten och för att bidra till studenternas intresse för näringen.

En av företagarna nämnde att medverkan i Innovationsspåret inneburit en kompetenshöjning för egen del och hos personalen, samt hjälp med att bredda verksamheten och förbättra produktionen. En företagsanställd uttryckte att det är jätteviktigt att föra företagen och universitet närmare varandra; det gav möjligheter att utveckla nya odlingsmetoder och arbetssätt. Denna reflektion visar hur företag kan skapa utvecklingsmöjligheter för sin personal och därmed uppfattas som attraktiva arbetsgivare.

En rådgivare uttryckte att detta var ett praktexempel på hur det borde gå till; att utgå från idéer som har grott hos odlare eller rådgivare, och backa upp det med forskning. En annan rådgivare efterlyste mer av den här typen av samarbeten där de får stå för arenan, medan forskarna har den vetenskapliga förankringen. Rådgivarna ville gärna göra demoodlingar och tester i fält; det hjälper dem att förbereda både sig själva och odlare på nyheter.

En forskare uttryckte det positiva i att den här typen av sådd-finansiering finns att söka; utan dem hade forskaren och företaget inte kommit i kontakt med varandra. Det möjliggör pilottester vilket kan leda till nya ansökningar hos större finansörer för att utveckla fältet vidare.

Diskussion

Baserat på resultaten ovan föreslås en arbetsmodell för cirkulär bioekonomi i tre steg:

1. Väcka intresset för cirkulär bioekonomi. Breda kommunikationsinsatser i flera kanaler, webinarier, filmer och rekrytering av deltagare.
2. Kurs i affärsutveckling. Via självstudier, digitala och fysiska träffar i grupp och enskild coaching.
3. Stöd till innovation. Företag ges såddfinansiering för utvecklingsprojekt i samarbete med rådgivare, forskare och andra aktörer.

Rekrytering av deltagare är en flaskhals som kräver omfattande insatser, särskilt i början. Det tar tid att bestämma om man vill gå en kurs, många vill först höra vad andra som gått kursen tycker. Telefonkampanjen genererade en rad insikter om hur en sådan kan genomföras effektivt.

Affärsutvecklingsspårets kursledare noterade att det ofta tog upp emot ett år innan den enskilde kursdeltagaren mognat i sina tankar och var beredd att göra förändringar i verksamheten. Många fick inspiration av att se andra göra förändringar. Kursledarna drog slutsatsen att utbildning inom cirkulär bioekonomi är ett bra sätt att stödja företagen att nå större hållbarhet och lönsamhet. Därför behövs liknande insatser inom alla delar av de gröna näringarna.

Utvärderingen av Innovationsspåret visar att arbetet med cirkulär bioekonomi innehåller utmaningar för alla. För företagen är den största utmaningen förmågan att skapa resurser till investeringar och utvecklingsarbete; en god intjäningsförmåga ger ett bättre utgångsläge än där lönsamheten är en ständig kamp.

Rådgivarna har en unik position i att förmedla nya rön till breda grupper av odlare, men ser gärna att forskare och studenter gör det vetenskapliga grundarbetet med litteratursökning och försöksupplägg. Universitet och forskningsinstitut har en utmaning i att hålla jämna steg med branschen i styrka och bredd, då tillämpad forskning ibland missgynnas av forskningsfinansiärer. Trots att Innovationsspårets erbjudande var begränsat till ett relativt lågt belopp, visade sig innovationsprojekten ändå ofta ge intressanta resultat att gå vidare med. En slutsats är därför att resurser till samarbeten mellan företag, rådgivning och forskning är värdefullt.

Svensk trädgårdsnäring har påbörjat resan mot större kretsloppsanpassning i företagen, men det behövs samordning och resurser. Det passar väl in i ambitionen att stärka kunskapsflödet mellan forskning och praktik inom den gemensamma jordbrukspolitiken inom EU och i Sverige. Att stödja företagen att nå större hållbarhet och lönsamhet genom cirkulär bioekonomi, samt att stärka samarbetet mellan företag, rådgivning och forskning, är angeläget för både trädgårdsnäringen och andra delar av de gröna näringarna.

Läs mer

Blix Germundsson, L., Johansson, G.A., Windfäll, E. (2024). Goda affärer, cirkulär och innovativ trädgårdsodling. Slutrapport februari 2024. Stockholm, LRF Trädgård.

EU (2020). Farm to fork strategy. For a fair, healthy and environmentally-friendly food system. Brussels, EU.

Regeringskansliet (2023). En hållbar bioekonomistrategi – för ett välmående fossilfritt samhälle. Stockholm, SOU 2023:84.

Författare

Lisa Blix Germundsson

forskare
Institutionen för människa och samhälle och SLU RådNu
Lisa.germundsson@slu.se,
0000-0002-1693-5156

Gunnar A Johansson

projektledare
LRF Trädgård
gunnar.a.johansson@lrf.se

Elin Windfäll

hållbarhetsexpert
LRF Trädgård
elin.windfäll@lrf.se

Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling. Europa investerar i landsbygdsområden

Cirkulär bioekonomi i svensk trädgårdsnäring

Ansvarig utgivare: Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap (LTV), Sveriges lantbruksuniversitet, 2024. **Layout:** Grafisk service Alnarp.

© Lisa Blix Germundsson, Gunnar A Johansson, Elin Windfäll.

